

**ANONİM HALK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARININ TANIM VE
TASNİF SORUNLARI BAĞLAMINDA “SÖYLEMELİK VE
KONUŞMALIK TÜRLER”LE İLGİLİ ÇALIŞMALARIN DURUMU⁺**

Şeref BOYRAZ*

Özet: Hangi alanda olursa olsun yapılan çalışmaların gelecekteki rota ve biçimini belirlemek adına ara ara geriye dönüp durum değerlendirmesi yapmak, bilanço çıkarmak gerekmektedir. Bilindiği üzere Türkiye’deki halkbilimi çalışmaları yüzüncü yılına yaklaşmaktadır ve bu, muhasebesi yapılması gereken önemli bir eşik ve zaman dilimidir. Türkiye’de “Anonim Halk Edebiyatı” kavramının tanımı konusunda belirgin bir ittifak sağlanmış durumdadır. Ancak tanımın kapsamına giren ürünler ve bunların tasnifi konusunda aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Bazı çalışmalarda Âşık ve Tekke Edebiyatı mahsulleri, ferdi olmaları dolayısıyla “Halk Edebiyatı”nın dışında değerlendirilmiş, bunun sonucunda da “Anonim Halk Edebiyatı” kavramıyla “Halk Edebiyatı” tabiri eşdeğer görülmüştür. “Halk” kavramına yüklenen farklı anlamlar dolayısıyla ortaya çıkan bu görüş zamanla değişmiş ve “Anonim Halk Edebiyatı”, olması gerektiği gibi “Halk Edebiyatı”nın bir alt şubesi konumuna yerleştirilmiştir. Yüz yıl boyunca anonim halk edebiyatının içerisine dâhil edilen türler ve bunların tasnifi konusunda çok farklı görüşler ortaya atılmıştır. Zaman içerisinde türlerin sayısında bir artış gözlenmiş fakat tasnifi konusunda bir ittifak sağlanamamıştır. Genellikle türlerin yapısal özellikleri dikkate alınarak yapılan tasniflerde birtakım hatalı ve eksik noktalar bulunmaktadır. Bu sebeple makalede, anonim halk edebiyatı türlerine ilişkin yeni bir tasnif önerilmiş ve ardından bu edebiyatın “söylemelik ve konuşmalık türleri”yle ilgili Türkiye’de yapılan çalışmaların değerlendirilmesine geçilmiştir. Yerelden ulusala doğru giden bir çizgide yürütülen söylemelik ve konuşmalık türlerle ilgili çalışmalar, daha ziyade metin merkezli kuram ve yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmaların ekseriyetinde metin derleme, tanımlama ve tasnif etme işleriyle uğraşmıştır. Tahlile yönelik çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Uygulama aşamasına ise hiç geçilememiştir.

⁺ Bu çalışma, Motif Vakfı ile İstanbul Kültür Üniversitesinin 16-17 Eylül 2011 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirdiği “*Türk Halk Biliminin 100. Yılına Doğru Bir Durum Tespiti: 1. Türk Halk Bilimi Çalışmaları Kurultayı*”nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş biçimidir.

^{*} Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, Sivas.
srfboyraz@gmail.com

Anahtar Kelimeler: anonim halk edebiyatı, tanım, tasnif, değerlendirme ölçütü, söylemelik ve konuşmalık türler

In the Context of the Definition and Classification Problems of Anonymous Folk Literature Research the Status of Studies Regarding to Oral and Discoursal Types

Abstract: Whatever your field of study, it is occasionally necessary to go back and assess the situation or get out a balance in order to determine the routes and forms of future works. As is known the folklore studies in Turkey are approaching centenary years, and this is a significant threshold or a time frame which needs accounting. There is obviously an alliance about the definition of the concept of the "anonymous folk literature" in Turkey. However, it is impossible to pronounce the same thing for productions and sorting out the products that covered by this definition. In some studies the productions which belong to fields of sufi and ashik literatures are evaluated outside of "folk literature", hence they are individual. As a result of this, the "anonymous folk literature" was seen equivalent to the term of "folk literature". But that view has changed over time, and the "anonymous folk literature", as it should be, was placed in a position sub-branch of "folk literature". During one hundred years voluminous different opinions have been propounded about the types which have been included in the "anonymous folk literature". An increase in the number of the types has been observed over time, but haven't been achieved an alliance of the classification. Generally, classifications which are taken into account the structural characteristics of the types have incorrect and incomplete points. That's why in this article, it has proposed a new classification of the types of anonymous folk literature, and then has passed to an assessment about studies which relevant to oral and discoursal types of this literature in Turkey. Chiefly, the studies which regarding to oral and discoursal types that are going from vernacular towards to national line realized with text-centered theory and methods. The majority of these studies, there are compilations, identifications and classifications. The scarcity of analysis is a remarkable point. And to the implementation phase could not be accomplished at all.

Key Words: anonymous folk literature, description, selection criterion, oral and discoursal types

Giriş

İlgilisinin malumu olduğu üzere, her ne kadar XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ziya Paşa, Şinasi, Ahmet Vefik Paşa, Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi gibi isimler çeşitli faaliyetleriyle halk kültür ve

edebiyatına dikkatleri çekmeye çalışmışsa¹ da Türkiye'deki folklor/halkbilimi çalışmalarının miladı olarak Ziya Gökalp'ın, "Halka Doğru"² dergisinde yayınlanan "Halk Medeniyeti I Başlangıç" isimli makalesi gösterilmektedir (Dizdaroğlu 1976: 93-95; Örnek 1995: 21; Tan 2000: 25; Evliyaoğlu ve Baykurt 1988: 50-51; Çobanoğlu 2002: 44-45; Oğuz 2010: 23-24). Avrupalının üç yüzyılı aşkın bir süre üzerinde çalışarak, düşünerek belli bir kıvama getirdiği "volkskunde"yi, "folklor"u, bir bilim dalı olarak algılaması ve bunu "halkiyat" biçiminde Türkçeleştirmesi, ardından da adı geçen bilim dalını kendine göre şubelere ayırması, Ziya Gökalp'ın makalesini haklı olarak milat konumuna oturtmaktadır. Bu milat, 23 Temmuz 1913'te gerçekleştiğine göre Türkiye'deki halkbilimi çalışmalarının yüz yılı doldurmasına bir yıldan biraz fazla bir zaman kalmış demektir.

Yüz yıl, bir bilim dalının tarihçesinde hatırı sayılır bir süredir ve en az üç kuşağı yetiştirdiği için de kayda değer değişim ve dönüşümleri sergileme potansiyeline sahiptir. Yüz yıl aynı zamanda, büyük bir camianın yaptığı faaliyetleri takip etme ve onları bütüncül bir şekilde anlayıp kavrayabilme açısından da uzun, uzunluğu dolayısıyla da çeşitli zorluklar barındıran bir zaman dilimidir. Yapılacak her yeni çalışmada eskiyi, mevcudu hakkıyla bilme zorunluluğu, hele de bilinmesi gereken mevcut, yüz yıllık bir zamana yayılmışsa, çalışanları çoğu zaman tahammülfersa faaliyetlerle ve herkesin aynı iş için aynı zamanı ayrı ayrı harcaması durumuyla yüz yüze bırakmaktadır. Bu da doğal olarak hem zaman ve emek israfına neden olmakta hem de eskiyle yüzleşmeye çalışmaktan yeniye yeteri kadar dikkat ve mesai ayıramama durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum da haliyle bilimsel gelişmenin ivmesini düşürmektedir. O bakımdan zaman zaman geçmişin bilançosunun çıkarılıp ilgililerin hizmetine sunulması gerekmektedir ve bu gereklilik de her bilim dalının çalışmalarında olduğu gibi bizim de önümüzde büyük bir ödev olarak durmaktadır.

İşte bu düşüncelerin saikiyle Türkiye'deki halkbilimi çalışmalarının yüzüncü yılına doğru halkbiliminin bir şubesi olan anonim halk edebiyatı sahasında gerçekleştirilen çalışmaların bir bilançosunu çıkarmaya gayret ettik. Bu bilançoda teker teker kimlerin ne çalıştığından ziyade -ki bunu bibliyografya

¹ Adı geçen isimlerin halk kültür ve edebiyatına hangi faaliyetleriyle, ne şekilde dikkat çekmeye çalıştıkları konusunda ayrıntılı bilgi için Hikmet Dizdaroğlu (1976: 90-91), Dursun Yıldırım (1998a: 46-52), Pakize Pervin Aytaç (2010: 93-156) ve özellikle M. Öcal Oğuz (2010: 15-23)'un çalışmalarına bakılabilir.

² Söz konusu makalenin tam metni için bkz.: (Tan 2000: 48-49; Evliyaoğlu ve Baykurt 1988: 72-74; Oğuz vd. 2010: 465-468).

³ Aynı konuda birden fazla kaynağa atıf yapmak gerektiğinde kaynakların sıralaması, ilk yayın tarihleri dikkate alınarak -en eskiden günümüze doğru bir sıra takip edecek şekilde- yapılmaktadır.

çalışmaları⁴ öyle ya da böyle zaten yapmıştır ve yapmaktadır- ağırlıklı olarak konunun ve alt başlıklarının nasıl ve ne kadar çalışıldığı üzerinde durulmaya özen gösterilecektir. Bu bağlamda öncelikle “Anonim Halk Edebiyatı” kavramının nasıl tanımlandığına ve kapsamına nelerin dâhil edildiğine bakmanın uygun olacağını düşünüyoruz.

Tanım, Kapsam ve Tasnif

Kaynaklar, “anonim halk edebiyatı” kavramının tanımı konusunda ittifak halindedir ve mealen şu şekilde bir tanımlama yapmaktadır: Sözlü kültür ortamında üretilip tüketilen, zamanla ilk yaratıcısı unutilan, dolayısıyla halkın “edebî zevk, terbiye ve tefekkür” (Bekki 2001: 176) imbiğinden geçerek halkın ortak malı haline gelen, edebî eserler bütünü ve bu bütünü inceleyen bilim şubesi. Eskilerin deyimiyle “efradını câmi, ağıyârını mâni” olan (kendisiyle ilgili nitelikleri içeren, ilgisi olmayanları dışarıda bırakan) bu tanım konusundaki ittifakın, tanımı yorumlama, tanımın kapsamına alınan ürünler ve ürünlerin tasnifi hususlarında sergilendiğini söylemek pek mümkün değildir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki bazı araştırmacılar, “anonim halk edebiyatı” kavramıyla “halk edebiyatı” tabirini eşdeğer olarak görmektedir. Bu bağlamda Mehmet Doğan (1981: 55-56) ile Saim Sakaoğlu (1987: 290-293), âşık ve tekke edebiyatı mahsullerini ferdi olmaları hasebiyle “halk edebiyatı” kapsamının dışında tutmak gerektiğini ileri sürmüşler; onlar dışarıda tutulunca da “halk edebiyatı” şemsiyesi altında sadece “anonim halk edebiyatı” ürünleri kalmış, şemsiyenin altında başkası kalmayınca da onları “halk edebiyatı” şeklinde adlandırmanın doğru olacağını belirtmişlerdir. Aynı şekilde Abdurrahman Güzel ile Ali Torun da “anonim halk edebiyatı” yerine “halk edebiyatı” demeyi tercih etmişlerdir (2003: 10-11). Onları bu şekilde düşünmeye, halkbiliminin konularını çeşitli şekillerde tasnif ederek sunan çalışmalar sevk etmiş olmalıdır. Zira folklorun konularını sıralayan bazı kaynaklar, ya âşık ve tekke edebiyatının sözünü bile etmemekte ya da onları “halk edebiyatı” başlığının dışında sunmaktadır. Örneğin Türker Acaroğlu ve Fıtrat Ozan (1972) hazırladıkları

⁴ Genelde halkbilimi, özelde ise anonim halk edebiyatıyla ilgili birçok bibliyografya çalışması bulunmaktadır. Bunlardan Milli Folklor Enstitüsü (1971; 1973 [Bu iki çalışmaya yöneltilen eleştiriler için bkz.: (Acaroğlu 1976: 41-43)]; 1975)’nün, Türker Acaroğlu ile Fıtrat Ozan (1972)’in, Gülen Çetin (1986), İsmail Doğan (1990: 114-131) ve Zümrüt Nahya (1992)’nin, Abdurrahim Özmen ile M. Kutlu ve G. Erginer (1999)’in, Ali Berat Alptekin (2004) ve Tülay Gündoğan (2008)’in hazırladıkları ilk anda akla gelenlerdir. Anonim halk edebiyatıyla ilgili kimlerin ne tür çalışmaların altına imza attığını görmek için sözünü ettiğimiz kaynaklara bakılabilir.

Ayrıca, 1990 yılı sonuna kadar hazırlanan halkbilimi bibliyografyaları için Saim Sakaoğlu (1991)’nin çalışmasına müracaat edilebilir.

⁵ Tanımdaki ifadelerin ekseriyeti her ne kadar tarafımıza ait olsa da işaret edilmek istenen hususlar, büyük oranda konuyla ilgili kaynaklara aittir. Söz konusu kaynaklar için bkz.: (Doğan 1977: 143; Bekki 2001: 176; Albayrak 2004: 17, 227; Artun 2004: 31; Sakaoğlu ve Alptekin 2006: 587; Aça ve Diğerleri 2010: 130; Kaya 2010: 65).

“Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı Seçme Yayınlar Kaynakçası”nın, bugünkü adı Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü olan Milli Folklor Enstitüsü, yayınladığı üç ciltlik “Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası”nın konu başlıkları arasında âşık ve tekke edebiyatına yer vermemiştir. Ayrıca söz konusu enstitü, ilgili ürünleri, ilk iki ciltte “anonim halk edebiyatı” başlığı altında sıralarken sonraki ciltte “anonim” kelimesini kaldırmıştır. Diğer taraftan aynı enstitü, 1976’da uygulamaya koyduğu “Türk Folklor Arşiv Kılavuzu”nda âşık ve tekke edebiyatıyla anonim halk edebiyatı ürünlerini farklı başlıklar altında gruplandırmıştır (bkz.: Tan 2000: 10-14). Bütün bu çelişkiler ve farklı uygulamalar, Türkiye’de halkbilimi çalışmalarını yürüten resmî ağızların, bir yandan halkbilimini tam olarak kavrayamadığını gösterirken bir yandan da zamanla kendini kısmen geliştirdiğini ifade etmektedir.

Yine bu çerçevede ilk baskısı 1977’de gerçekleştirilen “Türk Halkbilimi” kitabında Sedat Veyis Örnek (1995: 17-20), halkbiliminin konuları arasında âşık ve tekke edebiyatına yer vermemiş, “halk edebiyatı” başlığı altında yalnızca, “anonim halk edebiyatı” çatısı altında zikredilen konuları sıralamıştır. Zaten Sakaoğlu (1987: 289-291) da düşüncesine dayanak olarak Sedat Veyis Örnek’in bu yaklaşım ve kadrosunu göstermektedir. Demek oluyor ki M. Doğan, S. Sakaoğlu ve A. Güzel ile A. Torun’un “halk edebiyatıyla “anonim halk edebiyatı”nı eşdeğer görmeleri sebepsiz değildir ve bunda resmi ağızların payı büyük olsa gerektir.

S. Sakaoğlu, sonradan yaptığı bir çalışmada “anonim halk edebiyatı” ile “halk edebiyatı”nı eşdeğer kabul etmeyenlerin düşüncelerini verdikten sonra “halk edebiyatının şu başlıklar altında incelenmesi daha uygun görünmektedir (1997: 346)” ifadeleriyle yine “halk edebiyatı” başlığı altında “anonim halk edebiyatı”nın konularını sunar. Fakat daha sonra fikir değiştirmiş olmalıdır ki aynı konuları “anonim halk edebiyatı” çatısına dahil ederek sıralar (Sakaoğlu ve Alptekin 2006: 587-611). Onun bu husustaki fikrini değiştirmesinde, onunla birlikte aynı makaleye imza koyan araştırmacının düşünceleri etkili olmuştur belki de.

Bir başka araştırmacı (Öztürk 1986) da “anonim halk edebiyatı” teriminin yerine “Türk anonim edebiyatı” ifadesini önerir. Bu önerisini de “anonim edebiyatın alanına giren türler okumamış zümrenin olduğu kadar; okumuş zümrenin de duygu ve düşünce alanında, onların hayat görüşünü, bir bütün olarak milletin hayata bakış tarzını anlatırlar. (9-10)” şeklindeki haklı cümlesiyle gerekçelendirir. Ona göre “anonim halk edebiyatı” şemsiyesiyle

⁶ “Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası”nın sonradan dördüncü cildini hazırlayanlar (Özmen ve Diğerleri 1999: 4-6) da belki devamlılığı sağlamak ve ikilik oluşmasını engellemek adına herhangi bir değişikliğe gitmeden aynı konu başlıklarını sıralamış, âşık ve tekke edebiyatına yer vermemiştir.

ifade edilen türler, “millet yapısı içinde [yalnızca] bir kesimin malı” değil, bütün bir milletindir. Bu sebeple söz konusu ürünleri “Türk anonim edebiyatı” şeklinde isimlendirmek gerekmektedir. Ali Öztürk’ün bu düşünceleri onun, halkı millet grubu içerisinde yer alan okumamış kesim olarak algıladığını göstermektedir. Kökleri XIX. yüzyıl ve öncesine kadar uzanan bu algı⁷, ürünlerin kimler tarafından kullanıldığı gerçeğiyle birleşince doğal olarak “halk”ın devre dışı bırakılması sonucu ortaya çıkmaktadır.

“Halk edebiyatı”yla “anonim halk edebiyatı”nı eşdeğer görmenin, âşık ve tekke edebiyatını ya halkbiliminin ya da “halk edebiyatı” çatısının dışında mütalaa etmenin temelinde de bizce “halk” kavramına, dolayısıyla da halkbilimi disiplinine ilişkin farklı değerlendirmeler yatmaktadır. Eğer halk kavramı bugün olduğu gibi eğitim, sosyal statü ve ekonomik düzey bakımından durumu ne olursa olsun aynı kültürel kodları paylaşan insanlar topluluğu⁸ olarak algılandıysa, halkbilimi de genel nüfus içerisindeki yalnızca bir grubu inceleyen bilim dalı olarak görülmez ve halkbiliminin şubeleri ve adlandırmaları konusunda daha isabetli kararlar verilebilirdi.

Adlandırma konusuna tekrar dönecek olursak Türkiye’deki halkbilimi çalışmalarının önemli ve öncü isimlerinden Pertev Naili Boratav’ın da “anonim halk edebiyatı” ürünlerini “halk edebiyatı” şemsiyesine aldığını söyleyebiliriz. Boratav (1992), “Türk Halkbilimi” üst başlığını taşıyan ve ilk baskısı 1969’da gerçekleştirilen iki ciltlik kitabının birincisinde, “halk edebiyatı” alt başlığında “anonim halk edebiyatı” ürünlerini sıralamış ve anlatmıştır. Ancak Boratav, yukarıdakilerden farklı olarak “halk edebiyatı” tabirinin içerisine âşık edebiyatını da dâhil etmiştir. Bazıları (Örneğin A. Haydar Avcı (1992: 14-15), halkbiliminin konularını sınıflandırırken âşık edebiyatını, “halk edebiyatı” başlığı altında vermiştir. Mesela S. Evliyaoglu ile Ş. Baykurt (1988: 100-101) da anonim halk edebiyatı ürünleriyle âşık edebiyatı ürünlerini aynı kefedeyi değerlendirmiştir.) Boratav’ın bu anlayışını tamamen devam ettirirken kimileri de giderek “halk edebiyatı” kavramının içerisine tekke edebiyatıyla seyirlik oyunları, diğer bir deyişle halk tiyatrosunu da katmış (Elçin 1986: 4; 1992: 229) ve oluşan bu yekûnu “1.ferdî eserler”, “2.anonim eserler” ve “3.halk tiyatrosu” biçiminde üç kümeye⁹ ayırarak inceleme yoluna gitmişlerdir. Bundan sonra “anonim halk edebiyatı”, birtakım tasnif farklılıklarına rağmen büyük oranda “halk edebiyatı” kavramının bir alt başlığı olarak gösterilip incelenir olmuştur.

⁷ Halk kavramıyla alakalı söz konusu algının detayları ve diğer halk tanımları için bkz.: (Dundes 1998: 139-153).

⁸ Günümüzde artık iyice kabul görmüş olan, zamana ve zemine göre değişiklik arz etmeyen ve halkbilimi konusundaki bazı anlayışları kökünden değiştiren “halk” tanımı için Alan Dundes (1998: 139-153)’ın makalesine bakılabilir.

⁹ Söz konusu kümeleme ve bunların alt başlıkları konusunda bilgi için (Türk Dünyası El Kitabı Üçüncü Cilt Edebiyat, Ankara 1992, TKAE Yayınları.) künyeli eserin “İçindekiler” kısmına bakılabilir.

Bu çerçevede bazı araştırmacılar (Gözaydın 1989: 1; Yardımcı 1998: I-VI; Albayrak 2004: 227-228; Çobanoğlu 2004a: 175-176; Artun 2004: VI-VII; 2011: VII) “halk edebiyatı”nı;

1. anonim halk edebiyatı/anonim halk şiiri,
2. âşık edebiyatı/saz şiiri,
3. tekke edebiyatı/tekke şiiri/tasavvufi halk edebiyatı

şeklinde üç ana kümeye ayırırken bazıları (Batur 1998: 25; Kaya 2010: 355; Aça ve Diğerleri 2010: 129-130) da;

1. anonim (yaratıcıları bilinmeyen) halk edebiyatı/anonim halk şiiri,
2. yaratıcısı belli (ferdî) halk edebiyatı/yaratıcısı belli halk şiiri

biçiminde iki grupta inceleme yoluna gitmiştir. Bu durum, halk ve halkbilimi kavramlarındaki değişmelere paralel olarak halkbiliminin bir şubesi olan “halk edebiyatı”na bakışın zamanla değiştiği ve daha tutarlı tasniflerin ortaya çıktığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda biz de “halk edebiyatı”nı şubelerine ayırırken Mehmet Aça ve arkadaşları (2010:129-130) gibi yaratıcılarını dikkate alarak önce kendi içerisinde “1. anonim halk edebiyatı, 2. ferdî halk edebiyatı” tarzında ikiye, sonra da ferdî olanları kendi arasında “1. âşık edebiyatı, 2. tekke edebiyatı”¹⁰ şeklinde yine iki gruba ayırmanın daha doğru bir yaklaşım olacağını düşünüyoruz. Zira bir öbekte anonim bulunuyorsa, onun mefhum-ı muhalifi anonim olmayandır. Dolayısıyla halk edebiyatı ürünlerinin önce bu şekilde gruplandırılması, sonra da diğerleri kendi içerisinde başka özellikleri dikkate alınarak sınıflandırılması gerekmektedir. Sınıflandırmanın şekli, konuya yaklaşım tarzını göstermesi ve konunun daha doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlaması bakımından oldukça önemlidir.

İster “halk edebiyatı” şemsiyesi altında ve isterse “anonim halk edebiyatı” başlığında sunulsun “anonim halk edebiyatı” kavramının/termininin kapsamına giren konular hususunda, bazı farklılıklar olmakla birlikte büyük oranda ortak bir kanaat oluşmuş gibidir. Bu bağlamda mani, türkü, ninni, ağıt, bilmece, tekerleme, efsane, masal, fıkra, destan, halk hikâyesi, atasözleri, deyimler, alkış ve kargışlar ile kukla, gölge tiyatrosu (Karagöz), meddahlık, ortaoyunu, tuluat ve köy seyirlik oyunları gibi türler araştırmacılar tarafından adı geçen edebiyatın kapsamında zikredilmektedir. Bu noktada herhangi bir problem gözükmemektedir. Ancak anonim halk edebiyatının kapsamına alınan türlerin tasnifinde çok farklı görüşlerle karşılaşmaktadır.

Bu çerçevede P. N. Boratav (1992: 35-224), tam bir tasnif yapmasa da “anonim halk edebiyatı”nın konularını şu şekilde sıralamaktadır: “1. destan ve

¹⁰ Buradaki dört başlık için de aynı anlama gelebilecek başka ifadeler kullanılabilir. Burada dikkat çekmek istediğimiz, başlık adlarından ziyade tasnif etme biçimidir. Aynı tasnif, başka kelimeler kullanılarak da yapılabilir.

hikaye, 2.meddahlık – gerçekçi hikaye, 3.masal, fıkra, 4.efsane, 5.bilmece, 6.atalarsözü, alkış, kargış, 7.halk şiiri: tekerleme, türkü, mani, 8.seyirlik halk oyunları (meddahlık, kukla, karagöz, ortaoyunu, tuluat, köylü oyunları).” Görüldüğü üzere Boratav’ın sıralamasında hem bazı türler eksiktir hem de tam bir tasniften söz etmek pek mümkün değildir.

Kendisinden sonra hazırlanan bibliyografya çalışmalarına büyük oranda modellik eden, ilham veren¹¹ “Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası”, ilk cildinde “anonim halk edebiyatı”nın kadrosunu sıralarken şu başlıkları kullanır: “atasözleri, bilmece, deyimler-ağızlar, dilekler-ilençler, efsaneler, fıkralar, Nasrettin Hoca, hikâyeler, masallar, maniler, ninniler, tekerlemeler, türküler-ağıtlar, Türk halk müzik aletleri”. Aynı başlıklar ikinci ciltte de kullanılırken üçüncü ciltte, yanlışlık fark edilmiş olmalıdır ki “Türk halk müzik aletleri” başlığı, “anonim halk edebiyatı” şemsiyesinden çıkarılıp başka yere konulmuştur. Burada dikkat çeken bir başka husus da “seyirlik halk oyunları”nın “anonim halk edebiyatı” kapsamına alınmamış olmasıdır. Sedat Veyis Örnek (1995: 19) de “halk edebiyatı” başlığı altında “1.destanlar, 2.efsaneler, 3.masallar, 4.halk hikâyeleri, 5.halk şiiri, 6.halk türküleri, 7.fıkralar, 8.atasözleri-deyimler, 9.tekerlemeler, 10.bilmeceler, 11.alkışlar, kargışlar, 12.ağıtlar, 13.ilahiler, 14.maniler” biçiminde aşağı yukarı aynı tür adlarını herhangi bir tasnif yapmadan verir. Burada “Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası”ndaki sıralamadan farklı olarak “halk şiiri” ve “ilahiler” başlığı dikkat çekmektedir ve ayrıca Örnek de “halk tiyatrosu”nu anonim halk edebiyatının dışında bırakmıştır. S. Evliyaoglu ile Ş. Baykurt (1988: 136-183) da “seyirlik oyunları”, anonim halk edebiyatı kavramının dışında bırakanlardır.

Sedat Veyis Örnek’in çalışmasına kadar genellikle alt alta sıralanan anonim halk edebiyatı türleri, bundan sonra yavaş yavaş tasnif edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Mehmet Doğan’ın yaptığı tasnif şöyledir:

- 1.Manzum türler (türkü, mani, ağıt, destan, ilahi, ninni, tekerleme)
- 2.Seyirlik oyunlar (a.Köy seyirlik oyunları, b.Şehir seyirlik oyunları (Karagöz, ortaoyunu, meddah, kukla))
- 3.Halk hikâyeleri
- 4.Masal ve efsaneler
- 5.Atasözleri ve deyimler, alkış, kargış
- 6.Bilmeceler ve fıkralar (1981: 56).

¹¹ Söz konusu eserin sonraki bibliyografya çalışmalarına hangi oranda modellik ettiğini, ilham verdiğini görmek için Gülen Çetin (1986: 160-161), Saim Sakaoğlu (1991: 3-6), Zümrüt Nahya (1992: III-IV) ve Abdurrahim Özmen ile arkadaşlarının (1999: 4-6) kitaplarına bakılabilir.

Birtakım eksiklik ve anlaşılması güç durumlar barındırmasına rağmen başladığımız noktayı göstermesi bakımından dikkat çekici bir tasniftir. Türk halkbilimi çalışmalarının akademik camiada gelişip olgunlaşmasını sağlayan isimlerden biri olan Şükrü Elçin, halk edebiyatının konularını nazım ve nesir diye iki ana kola ayırır. İlkinin içerisine mani, türkü, ağıt, ninni ve kahramanlık destanlarını yerleştirirken ikincisinin altına efsane-menkabe, masal, hikâye, fıkra, tekerleme, bilmece, atalarsözü, deyimler, dualar ve beddualar ile halk tiyatrosunu koyar (1986: VII-VIII). Elçin, başka bir çalışmasında aynı tasnifi aşağı yukarı devam ettirir (1992: V-VI, 229). Fakat burada bir hususu hatırlatmak yerinde olacaktır ki o da Elçin'in, "halk tiyatrosu"nu anonim halk edebiyatının değil, halk edebiyatının bir kolu saymış olmasıdır.

Ali Öztürk ise anonim halk edebiyatının türlerini tasnif etmekten ziyade "anonim hikaye, masal, efsane, destan, fıkra, atasözleri, bilmece, deyim, Türk anonim şiiri (koşma, türkü, ağıt, mani, destan)" şeklinde sıralamıştır (1986). Dikkat edilecek olursa burada hem bazı türlerin adı zikredilmemiştir hem de "koşma" gibi âşık edebiyatı içerisinde mütalaa edilen bir tür, "anonim şiir" dairesine dâhil edilmiştir.

Türk halk edebiyatı çalışmalarında kendine has bir ekol oluşturan Saim Sakaoğlu (1987: 292) da anonim halk edebiyatının türlerini şu şekilde gruplandırmıştır:

1. Manzum olanlar (a.türkü, b.mani, c.tekerleme, ç.yanıltmaca, d.ninni)
2. Mensur olanlar (a.efsane-menkibe, b.masal, c.fıkra)
3. Her iki şekilde olanlar (a.atalarsözü, b.deyim, c.bilmece, ç.dua, d.beddua)
4. halk hikâyesi
5. destan
6. halk tiyatrosu (a.Karagöz, kukla, ortaoyun, b.meddahlık, c.köylü oyunları)"

Görüldüğü üzere bu tasnifte de anonim halk edebiyatının bazı türlerine hem yer verilmemiş hem de birtakım yanlışlıklar yapılmıştır. Örneğin tekerleme ve yanıltmacaların tamamı manzum mudur, ya da destanın tamamen manzum veya mensur olanları, manzum-mensur karışık olanları yok mudur? Böylesi olumsuzlukları bulunan tasnifini Sakaoğlu, bir başka çalışmasında yeniden gözden geçirerek ve bir miktar değiştirerek ilgililerin dikkatine tekrar sunar:

- A. Anlatma Esası Üzerine Kurulanlar (1.Masal, 2.Fıkra, 3.Efsane)
- B. Halk Hikâyeleri
- C. Manzum Olarak Kurulanlar (1.Türkü, 2.Mani, 3.Ninni, 4.Ağıt, 5.Tekerleme, 6.Çocuk Sevmeleri)
- D. Manzum ve Mensur Şekilleri Olanlar (1.Bilmece, 2.Atasözü, 3.Deyim, 4.Alkış, 5.Kargış)

E.Seyirlik oyunlar (1.Köy seyirlik oyunları, b.Şehir seyirlik oyunları (a.Karagöz, b.orta oyunu, c.kukla, d.meddah)) (1997: 346-350)”.

Anlaşıldığı kadarıyla Sakaoğlu'nun bu tasnifinin öncekinden en belirgin farkı, masal, efsane ve fıkra’yı “anlatma esasına üzerine kurulanlar” şeklinde bir başlıkta toplaması ve seyirlik oyunları, tıpkı Mehmet Doğan gibi ve onunkiyle aynı adlarla iki gruba ayırmasıdır. Diğer taraftan bu tasnife bakınca şöyle bir soru akla gelmektedir: Halk hikâyeleri de anlatma esasına dayalı türlerden değil midir? Tasnifte neden o, tek başına verilmiştir?¹² Aynı tasnifin bir benzerini, birkaç küçük farklılıkla birlikte Nurettin Albayrak (2004: 227-228)’ta da görmek mümkündür.

Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin’le birlikte hazırladığı bir çalışmada (2006: 587), daha farklı bir tasnifle karşımıza çıkar:

- 1.Anonim halk şiiri (ninni, mani, tekerleme, türkü, ağıt)
- 2.Anonim halk nesri (masal, fıkra, efsane, halk hikâyesi)
- 3.Kalıplaşmış ifadeler (atasözleri, deyimler, bilmece, ölçülü sözler, alkışlar, kargışlar)”

Dikkat edilecek olursa buradaki tasnifte öncekilerin aksine seyirlik oyunlar, bulunmamaktadır ve tasnif, daha farklı bir bakış açısıyla hazırlanmıştır. Tasnifteki farklılık, öyle tahmin ediyoruz ki çalışmayı birlikte kaleme aldığı kişiden kaynaklanmaktadır. Zira A. B. Alptekin, bundan önce yaptığı bir çalışmada, anonim halk edebiyatıyla ilgili çalışmaları sıralarken küçük farklılıklarla da olsa buradaki tasnif sisteminin aynısını kullanmıştır (2004: 5). Diğer taraftan tasnifte mit ve destan türlerine yer verilmemesi de dikkatlerden kaçmamaktadır.

A. Haydar Avcı (1992: 14-15), herhangi bir tasnif yapmadan halk edebiyatının konularını 29 başlıkta sıralamaya çalışmıştır. Bu başlıklardan birisi âşıklara ayrılmıştır ve geri kalanların tamamı anonim halk edebiyatına ilişkindir. Kalanların içerisinde seyirlik türler bulunmamasına rağmen listenin bu kadar kabarık olması, Avcı’nın “ölçülü sözler, öğütler, argo sözler ve küfürler, selamlamalar ve yeminler, övmeler, övünmeler, kınamalar ve yermeler, sevmeler ve okşayıcı sözler, kahırlanmalar, azarlamalar” gibi yeni tür adları yazmış olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat Avcı, çalışmada bunların ilki hariç, hiçbirine ilişkin örnek sunmamıştır. Bu da adları verilen türlerin hem anlaşılmasını güçleştirmekte hem de onların varlığı konusunda şüpheye düşülmesine neden olmaktadır.

Bir başka farklı tasnif de Suat Batur’a aittir. Batur, tasnifinde anonim halk edebiyatı ürünlerini “anonim Türk halk şiiri” ve “anonim halk edebiyatı düz yazıya dayalı türler” şeklinde iki gruba ayırmıştır (1998: 25). Birinci

¹² Sakaoğlu'nun tasniflerine yöneltilen diğer eleştiriler için bkz.: (Kaya 2010: 66-67).

gruptakilerin altına “1.türkü (a.ninni, b.ağıt), 2.mani, 3.tekerleme (sayışmaca), 4.bilmece”yi; ikinci gruptakilere de “1.destan, 2.masal, 3.efsane (söylence), 4.menkıbe (söylenti), 5.fıkra, 6.halk hikayesi, 7.atasözü, 8.deyim, 9.alkış, 10.kargış, 11.diğer kalıplaşmış sözler (a.okşama sözleri, b.argo sözleri, c.sövgü sözleri), 12.geleneksel halk tiyatrosu (a.köy seyirlik oyunları, b.meddah, c.kukla, d.Karagöz, e.orta oyunu” şeklindeki türleri yerleştirmiştir.

Özgül Çobanoğlu ise anonim halk edebiyatının konularını; “A.Nazım: koşuk, sagu, koşma, mani, ağıt, türkü, destan, ninni. B.Nesir: mit, efsane, memorat, masal, fıkra, sayışmaca, hikâye, tekerleme, atasözü, deyim, bilmece, dua, beddua, küfür, argo. C.Halk tiyatrosu: Köy seyirlik oyunları, meddah, karagöz, orta oyunu, kukla. (2004a: 175-176)” şeklinde üç ana grupta toplamaktadır. Erman Artun da anonim halk edebiyatı ürünlerini aşağı yukarı aynı mantıkla tasnif eder. Fakat onun tasnifinde ürünler üç değil, dört ana başlıkta sıralanmaktadır: “1.Nazma Dayalı Ürünler (1.türkü, 2.mani, 3.ninni, 4.ağıt, 5.tekerleme, 6.Çocuk sevmeleri/okşamalar), 2.Manzum-Mensur Ürünler (1.bilmece, 2.atasözü, 3.deyim, 4.alkış-kargış), 3.Nesre Dayalı Ürünler (1.masal, 2.fıkra, 3.efsane, 4.halk hikayeleri), 4.Seyirlik Oyunlar (1.köy seyirlik oyunları (a.ritüel kökenli törensel seyirlik oyunları, b.eğlence amaçlı seyirlik oyunları), 2.halk tiyatrosu (a.söze dayalı seyirlik oyunlar (kukla, karagöz, ortaoyunu, meddah, tuluat), b.söze dayanmayan seyirlik oyunlar (cambaz, hokkabaz, sihirbaz, ateşbaz, köçek, çengi)) (2004: 32-37; 2011: 41-47)”. Artun’un tasnifindeki en dikkat çekici husus, seyirlik oyunları kendi içerisinde birtakım alt başlıklara ayırması ve destan türüne hiç yer vermemiş olmasıdır.

Doğan Kaya, anonim halk edebiyatı ürünlerini “anonim halk şiiri” ve “anonim halk nesri” şeklinde iki temel başlık altında incelemekte ve bunları şu şekilde gruplandırmaktadır: “Anonim halk şiiri (I.Manzum şiirler (A.Mani, B.Türkü, C.Ağıt, Ç.Ninni, D.Düzgü), II.Manzum-Mensur Şiirler (A.Bilmece, B.Tekerleme), Anonim halk nesri (Mitoloji, Destan, Efsane, Menkabe, Fıkra, Atalarsözü, Deyimler, Alkışlar, Kargışlar, Kukla, Karagöz, Orta oyunu, Meddah, Hokkabazlık, Tuluat, Köy Seyirlik Oyunları) (2010: 67-69)”. Küçük farklılıklar olmakla birlikte burada tasnifleme, diğer birçok araştırmacınıninkiyle aynı mantığa sahiptir. Ancak burada ilk defa düzgü adı verilen bir türle karşılaşmıştır.

Mehmet Aça ve arkadaşları da anonim halk edebiyatı ürünlerini “1.manzum ürünler (1.1.İslamiyet öncesinde (koşuk, kojan, takşut, takmak, ır-yır, küg, şlok, padak, kavi, baş-başık), 1.2.İslami dönemde (mani, türkü, ağıt, ninni, tekerleme, bilmece)), 2.mensur ürünler (mit, efsane, masal, destan, halk hikayesi, fıkra, halk tiyatrosu), 3.manzum+mensur (karışık) ürünler (atasözü, deyim, alkış ve kargışlar)” şeklinde öncekiler gibi üç ana başlık altında incelemektedir (Aça ve diğerleri 2010: 130-222; Aça 2010: 237-253)

Bütün bunlar da göstermektedir ki anonim halk edebiyatının kapsamı zaman içerisinde genişlemiş ve bu kapsamdaki tür¹³ler, farklı bakış açılarıyla sınıflandırılmıştır. Sınıflandırmalarda ise genellikle türlerin yapısal özellikleri dikkate alınmış ve fakat halkbilimi çalışmalarının yüzüncü yılına doğru çoğunluğun üzerinde ittifak sağladığı bir tasnif, henüz tam olarak oluşturulamamıştır. Yapılan bazı tasniflerde de hatalı ve eksik noktalar bulunmaktadır. Ayrıca bazı türler, kimi tasniflerde anonim halk edebiyatı kapsamının içerisine alınmamıştır. Bütün bunlara bakarak yukarıdaki tasniflerin her birinin ayrı ayrı kritiğini yapmak yerine onların ortak noktalarını, hatalı ve eksik taraflarını dikkate alarak, Dursun Yıldırım'ın "sözlü dokumalar"¹⁴ için yaptığı bir sınıflama taslağındaki bazı başlıklardan (1998b: 100-101) da ilham alarak anonim halk edebiyatı ürünleri için yeni bir tasnif önerisinde bulunmak istiyoruz.

Bilindiği üzere işlevle yapı arasında sıkı ve döngüsel bir ilişki bulunmaktadır. İşlev, yapıyı belirlemekte; yapı da işleve bağlı olarak şekillenmektedir. Ayrıca yukarıdan beri sözünü ettiğimiz ürünler, kültür hayatımızda her şeyden önce işlevleri dolayısıyla yer almaktadırlar. Herhangi bir unsur, insan hayatında herhangi bir fonksiyon icra etmiyorsa kültür içerisinde onun varlığından söz etmek pek mümkün değildir. Diğer taraftan herhangi bir unsur, insan hayatında yer alıyorsa onun bir icra töresi ve biçimi var demektir. İcra töresi ve biçimleri de türlerin yapılarına ve işlevlerine göre şekillenmektedir. İşte bütün bu gerekçeler dolayısıyla anonim halk edebiyatı dairesine giren ürünleri öncelikle kendi arasında işlevleri ve icra biçimleri bakımından, sonra da her birini buldukları yerde yapıları açısından kümelenmelerinin daha uygun olacağını düşünüyoruz. Böylece herhangi bir tür, hem başka bir grubun içerisine de dâhil edilebilir konumda olmayacak hem de hiçbir tasnif dışında kalmayacaktır. Buna göre anonim halk edebiyatı ürünlerini şu şekilde tasnif edebiliriz:

¹³ Türkçe Sözlük'te "1. çeşit, cins 2. ortak özellikleri olan bireylerin tamamı, cinslerin ayrıldığı bölüm (Akalin ve Diğerleri 2005: 2019)" şeklinde karşılığı verilen tür kelimesini biz burada "herhangi bir bütün içerisinde yer alan ve bazı özellikleri itibariyle birbirlerinden ayrılabilen birimlerden her biri" biçiminde tanımlıyoruz. Bu tanıma göre halk edebiyatı bütünü içerisindekiler, yapısal ve işlevsel özellikleri itibariyle birbirlerinden farklı oldukları için ayrı birer türdür, yani halk edebiyatının türüdür. Buradaki "tür"ün, nazım sahasındaki "tür"le birbirine karıştırılmaması gerekir. Zira ikisi de farklı alanların/bütünlerin türüdür. Birincisi halk edebiyatı bütünüdür, ikincisi adından da anlaşılacağı üzere nazım şekillerinin türüdür yani "nazım türü"dür.

¹⁴ Yıldırım, "yazısız metin" olarak da nitelediği "sözlü dokumalar"la sözlü kültür ortamında kullanılan, "estetik yaratıcılığın kendilerine seçtiği sabit biçimler"i, yani anonim halk edebiyatı ürünlerini kastetmektedir (1998b: 99).

1.Söylemelik Türler

- 1.1.Manzum Olanlar
 - 1.1.1.Mani
 - 1.1.2.Türkü
 - 1.1.3.Ağıt
 - 1.1.4.Ninni
 - 1.1.5.Düzgü
- 1.2.Hem Manzum Hem Mensur Olanlar
 - 1.2.1.Bilmece
 - 1.2.2.Tekerleme

2.Anlatmalık Türler

- 2.1.Mit
- 2.2.Efsane
- 2.3.Masal
- 2.4.Destan
- 2.5.Halk Hikâyesi
- 2.6.Menkabe
- 2.7.Memorat
- 2.8.Fıkra

3.Konuşmalık Türler

- 3.1.Atasözü
- 3.2.Deyim
- 3.3.Alkışlar ve Kargışlar
- 3.4.Yemin Sözleri, Dinî Sözler¹⁵
- 3.5.Yanıltmacalar

4.Seyirlik/Oynamalık Türler

- 4.1.Köy Seyirlik Oyunları
 - 4.1.1.Törenselleşmiş seyirlik oyunları
 - 4.1.2.Eğlence amaçlı seyirlik oyunlar
- 4.2.Şehir Seyirlik Oyunları
 - 4.2.1.Söz ve harekete dayalı seyirlik oyunlar
 - 4.2.1.1.Kukla
 - 4.2.1.2.Gölge Tiyatrosu (Karagöz)
 - 4.2.1.3. Ortaoyunu
 - 4.2.1.4. Meddahlık
 - 4.2.1.5.Tuluat Tiyatrosu
 - 4.2.2.Harekete dayalı seyirlik oyunlar (Cambaz, Hokkabaz, Sihirbaz, Ateşbaz)

¹⁵ “Dinî sözler”den kasıt, konuşma diline dinî literatürden geçen, fakat oradaki anlamından başka anlamlarda kullanılan, “veleddalin amin, eyvallah, Allahümme sabirin, cehennemü’z-zümera, lâ havle” gibi kalıplaşmış sözlerdir.

Birinci gruptakilere, icra bağlamlarında genellikle herhangi bir ezgi ile terennüm edildikleri için “mani söylemek, türkü söylemek” fiillerinden de hareketle bu üst başlık verilmiştir. “Manzum olanlar” kısmında yer alan “düzgü”, çoğu tasnifte geçmeyip Doğan Kaya (1999: 403-460)’nın bol miktarda örneklerle birlikte şekil ve muhteva özelliklerini ortaya koyup adlandırdığı bir türdür. Bunlara bazı kaynaklarda (Tan 1986; Avcı 1992: 44-45) “ölçülü söz” adı verilmektedir.

Bilmece ve tekerlemeler, üst başlığından da anlaşılacağı üzere hem manzum hem de mensur veya manzuma yakın örnekleri bulunan ürünlerdir. Diğer bir deyişle bunların bir kısmı tamamen manzum bir yapıya sahipken bir kısmı da ya tamamen mensurdur ya da secili bir yapı arz etmektedir.

İkinci gruptakiler, yapısı nasıl olursa olsun hepsi de anlatma esasına dayanan türlerdir. İçlerinde mutlaka bir tahkiye barındırmaktadırlar, yani herhangi bir durum ya da olayı belirli bir düzen içerisinde baştan sona nakletmektedirler. Üretilip tüketildikleri ortama ve muhtevaya bağlı olarak destan gibi tamamen manzum olabilecekleri gibi, halk hikâyesi gibi manzum-mensur karışık da olabilmektedirler. Bu durum onların, anlatıldığını gerçeğini değiştirmemektedir. Zira türün esasını, ağırlık noktasını tahkiyenin nakledilmesi oluşturmaktadır ve manzum kısımlar, türe renk ve zenginlik katmaktadır. Şimdiye kadar yapılan tasniflerin çoğunda burada verdiğimiz mit, menkabe ve memorat adları bulunmamaktadır ve bunlar ya efsane zannedilmekte ya da onun şemsiyesi altında değerlendirilmektedir. Oysa yapılan çalışmalar¹⁶, onların efsaneden ayrı bir tür olduğunu, olması gerektiğini ortaya koymuş durumdadır.

Konuşmalık türler, yanılmacalar hariç, günlük konuşmalarda meramı kısa yoldan anlatmak, ifadeyi güçlendirmek, kendimizi teskin etmek, ikinci üçüncü şahıslar hakkındaki iyi dilekelerimizi dile getirmek, itimat kazanmak gibi amaçlarla sarf edilen kalıp sözlerdir. Kalıplaşmış olmaları dolayısıyla zihinde kolayca tutulur ve ihtiyaç halinde kullanılırlar. Konuşma dilinin ayrılmaz bir parçası oldukları için onlara bu başlık uygun görülmüştür. Çoğunluğu aliterasyonlu ve asonanslı yani secili yapısı dolayısıyla şiiri andırmaktadır. Hatta az bir kısmı, iki dizeli şiir formundadır. Bu özellikleri dolayısıyla onları manzum ürünler içerisine dâhil etmek bizce doğru değildir. Zira bu tarzdakilerin bütün içerisindeki oranı çok düşüktür. A. H. Avcı (1992: 14-15)’nın halk edebiyatı başlığı altında sıraladığı ve fakat örneklerini vermediği “argo sözler

¹⁶ Mit türü için Özkul Çobanoğlu (2001: 5-85) ile Mehmet Aça ve arkadaşlarının (2010: 131-140), menkabe için Ahmet Yaşar Ocak (1997) ile Naciye Yıldız (2002: 117-130)’ın, memorat türü içinse yine Özkul Çobanoğlu (2003)’nun çalışmalarına bakılabilir. Söz konusu kaynaklar, adı geçen ürünlerin efsaneden ayrı bir tür olmalarını gerektirecek özelliklere sahip olduklarını ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Söz konusu türler kendi aralarında konu, yapı, hacim, yer, zaman, kahraman, olağanüstülük, inandırıcılık, kutsiyet, anlatıcı, dinleyici kitlesi, anlatım amacı bakımlarından karşılaştırıldığında aralarındaki farklar ortaya çıkmakta ve bu da onların ayrı birer tür olmalarını sağlamaktadır.

ve küfürler, selamlamalar ve yeminler, övmeler, övünmeler, kınamalar ve yermeler, sevmeler ve okşayıcı sözler, kahırlandırmalar, azarlamalar” gibi türler, eğer örnekleri bulunabilirse bu başlık altına yerleştirilebilir.

“Seyirlik/Oynamalık Türler” başlığı yerine “halk tiyatrosu” da denilebilirdi. Ancak tüketici açısından temaşa etmeye yaradığı, icracı açısından da oynandığı için bu başlık tercih edilmiştir. Mehmet Doğan (1981: 56) ile özellikle de Erman Artun (2004: 35-37)’un tasniflerinden mülhemle oluşturulan bu gruplandırmadaki bazı başlıkların, “edebiyat” kavramı içerisine girip girmeyeceği tartışılabilir. Zira bunların bazılarında sözden ziyade hareket ön plandadır, hatta bazılarında söz hiç yoktur. Dolayısıyla onlar, “anonim halk edebiyatı” şemsiyesinin dışında tutulabilirler. Fakat bu durum onların, halkbiliminin dışına itildiği veya itilmesi gerektiği anlamına gelmemelidir.

Bu ana başlık altında yer alanlardan daha ziyade şehir seyirlik oyunlarının söze dayalı olanları, anonim halk edebiyatı kavramının içine dâhil edilebilirler.

Yukarıdan beri anlatılanlar, Türk halkbilimi çalışmalarının yüz yıllık serüveni içerisinde anonim halk edebiyatıyla alakalı ne tür çalışmaların yapıldığı, hangi yaklaşımların sergilendiği konusunda bizlere aşağı yukarı bir fikir vermektedir. Buna göre halk algısından kaynaklanan bakış açısı farklılıkları dolayısıyla bilim şubesinin adlandırılmasında birtakım görüş ayrılıkları olduğu, fakat zamanla bunun yoluna girdiği; söz konusu bilim şubesinin kapsamını oluşturan türlerde ve onların tasnifinde farklı düşüncelerin belirdiği, ancak bu konuda da giderek büyük ölçüde ortak noktalarda buluşulduğu söylenebilir. Fakat yüz yıllık anonim halk edebiyatı çalışmaları için bu değerlendirmeler yeterli değildir, yalnızca bir başlangıçtır. Çalışmaların nitelik ve nicelik açısından da sorgulanması gerekmektedir.

Bir Mihenk Taşı

Metin Ekici bir çalışmasında (2004: 13-20), halkbilimi araştırmalarının 1.“tespit”, 2.“derleme”, 3.“temsil ve sunum” biçiminde üç boyutu olduğunu, olması gerektiğini belirtmektedir. Onun bu yaklaşımı kendi içerisinde tutarlı ve özellikle üçüncü boyutuyla ilgili yerinde, doğru tespitler içermekle birlikte bize göre tekrar gözden geçirilmeye ve yenilenmeye muhtaçtır. Zira “sunum”dan önce neyi, nerede ve ne şekilde sunacağımıza karar vermemiz gerekmektedir. Bunun için derlenen malzemenin yapı taşlarını ve işlevlerini iyice tanımak icap etmektedir. Gerçi Ekici, bu tanıma ameliyesini kısmen “sunum”un bir parçası olarak göstermiştir ancak bu pek yeterli değildir. Hem ayrıca kendi içerisinde çeşitli etapları bulunan tanıma ameliyesi, “sunum”dan ayrı değerlendirilmeyi hak edecek bir önem ve büyüklüğe sahiptir. Bu sebeple ve farklı bir bakış açısıyla biz, halkbilimi çalışmalarının beş boyut/etap/tan oluştuğunu, oluşması gerektiğini düşünüyoruz. Bunları, gerçekleştirilme sırasını da dikkate alarak şu şekilde sıralamak mümkündür: 1.tespit, 2.tarif/tanımlama, 3.tasnif, 4.tahlil,

5.tatbik. Kısaca “5t” olarak formüle ettiğimiz bu etap/boyut/lar, kanaatimizce yalnızca halkbilimi için değil, diğer bütün bilim dalları için de söz konusudur.

Bunlardan ilki, bilim dalının kullanacağı malzemeyi, alanın gerektirdiği araç, gereç ve yöntemler vasıtasıyla elde etme, yani bir yere sabitleme aşamasıdır ki halkbilimi camiasında buna daha ziyade “derleme” denilmektedir. Derleme/tespit, bilimsel çalışmaların medhali, besmelesi, zemini mesabesinde ve bundan sonraki tüm aşamalar onun üzerine inşa edileceği için son derece önemlidir; asla hafife alınacak, geçirilecek bir tarafı yoktur. Bunun, sonraki aşamalarda kullanılacak yöntemlere ve amaçlanan hedeflere uygun bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Tarif/tanımlama, tespiti yapılan malzemenin cinsini/türünü belirleme, sahip olduğu özellikleri dikkate alarak hakkında bir tanım oluşturma yani ürünü teşhis etme, onunla alakalı bir öntanı oluşturma ameliyesidir. Burada, başka bir deyişle malzemeyle ilgili temel kavramlar oluşturulmaktadır ve malum olduğu üzere bilim de kavramlar üzerinden yapılmaktadır.

Tasnif, tespit edilip tarifi/tanımlaması bitirilen malzemenin gruplandırılması demektir. Gruplandırma/tasnif, her şeyden önce bir amaç değil, araçtır. Zira onun esas yapılış gayesi, önümüzde dağlar gibi duran malzemeyi belli özellik ve ortaklıklarını dikkate alarak kategorilere ayırmak ve böylece zihnin onu daha kolay kavrayabilmesini, o malzemenin oluşturduğu büyük resmi daha rahat görebilmeyi sağlamaktır. Bu ise tahlil aşamasında önemli kolaylıklar sağlayacak, bazı yorumlara kapı aralayacaktır.

Tahlil, bilindiği gibi bilimin nesnesini bileşenlerine ayırma, söz konusu bileşenlerin aralarındaki ilişkileri ve bunların fonksiyonlarını ortaya koyma, nesnenin yapısıyla işlevleri arasındaki bağıntıyı irdeleme demektir. Tahlil/analiz/çözümleme/deki başarı düzeyi, malzemenin önceki üç aşamadan sağlıklı bir şekilde geçip geçmediğiyle doğrudan ilintilidir. Burada ulaşılan sonuçlar, elde edilen saf bilgiler, malzemenin değerini nesnel bir şekilde ortaya koymakta ve ondan nerelerde, nasıl ve ne şekilde istifade edilebileceği konusunda muhtelif ipuçları sunmaktadır. Bu da tahlilin, halkbilimi çalışmalarında çoğu zaman zannettiğimiz gibi varılacak son nokta olmadığı, bizi son noktaya götürecek vasıtaları barındıran bir durak olduğu anlamına gelmektedir.

Halkbilimi çalışmalarının varması, ilgilenmesi gereken son nokta, diğer tüm bilim dallarında olduğu gibi tatbiktir. Yani elde edilen malzemeyi, incelemeler neticesinde ulaşılan sonuç ve veriler ışığında yeniden kullanıma sunmak, kitlelerin faydasına açmaktır. Her adımımızı bir fayda umarak attığımızı göre halkbilimi çalışmalarının da sadece kendi kariyerimiz için değil, özellikle ve

¹⁷ Halkbilimi çalışmalarının etaplarıyla ilgili olarak farklı bakış açıları için bkz. (Yıldırım 1998c: 71-72).

öncelikle mensubu bulunduğumuz ve bizi her bakımdan besleyen milletin maksimum düzeyde fayda sağlayabilmesi için yapılması gerekmektedir. Hatta kanaatimizce bu bir gereklilik değil, zorunluluktur. Bu sebeple halkbilimi çalışmalarından azami faydanın elde edilebilmesi için Ekici'nin "sunum" olarak nitelendirdiği tatbik, yani uygulama aşaması¹⁸ da hak ettiği ilgi ve mesaiye kavuşmalıdır. Kaldı ki Özkul Çobanoğlu (2002: 317)'nin belirttiğine göre Batıda halkbilimciler, "uygulamalı halkbilimi (applied folklor)" adını verdikleri bu aşamaya, uzun zamandan beri çok ciddi mesailer harcamaktadır. Bu konuda yapılacak çalışmalar, Türkiye'de halkbilimcileri asıl mevkiine, toplum mühendisliği makamına yerleştirecektir.¹⁹

Sonuç itibarıyla herhangi bir halkbilimi çalışması, yukarıda sözünü ettiğimiz 5t'den en az birisiyle ilgili olmak zorundadır ve eğer sonuncusuyla ilgili değilse bir şekilde ona hizmet edecek tarzda olmalıdır. Bir çalışma herhangi bir konuyla alakalı ne kadar çok aşamayı bünyesinde barındırırsa, yani ne kadar çok "t" toplarsa başarı grafiği o kadar çok yükselir. Dolayısıyla herhangi bir halk kültürü unsurunu ele alan çalışmanın değerlendirilmesi noktasında, yani çalışmanın bütün içerisinde nerede durduğunu, hangi aşamaya daha çok hizmet ettiğini, yani kalitesini tayin etme konusunda, başka bir deyişle kısmen de olsa kalibresini belirlemede bir mihenk taşı görevi üstlenebilir bu "5t" formülasyonu.

Anonim halk edebiyatı şemsiyesi altında toplanan bütün türleri bu formülasyonu kullanarak değerlendirmek, makale ölçeğindeki bir çalışmada pek mümkün olamayacağına göre biz burada sadece söylemelik ve konuşmalık türler üzerinde durmaya gayret edeceğiz.

Nitelik ve Nicelik Değerlendirmesi

Öncelikle şunu söyleyebiliriz ki söylemelik ve konuşmalık türlerle ilgili yapılan çalışmaların kahir ekseriyetini tespit aşamasındakiler oluşturmaktadır. Çoğunluğu sözlü kaynaklardan olmak üzere bol miktarda derleme yapılmış ve bu yolla tespit edilen metinler başlangıçta daha ziyade makale/bildiri formatında, sonrasında ise kitap boyutunda ortaya konulmuştur. Derlemeler doğal olarak önce yerelden başlamış, tedricî olarak ulusal boyuta erişmiş, sonra da yurt dışına açılmıştır. Bu çerçevede 1970'li yıllardan itibaren Balkanlardaki, 1990'lı yıllardan sonra da Türkistan coğrafyasındaki soydaşlarımızdan söylemelik ve konuşmalık türlerin ürünleri derlenir olmuştur. Abdurrahim Dede (1978), Cengiz Ketene (1990), Nureddin Seyidov (1992), Yuriy Vasilyev-F. Kirişçioğlu-G.Killi (1996), Enver Mahmut-Nedret Mahmut (1997), Asif Hacılı-

¹⁸ Uygulama aşamasında hangi amaçlarla, neler yapılması gerektiği konusunda bilgi için bkz.: (Yıldırım 1998d: 79-80).

¹⁹ Halkbilimcileri toplum mühendisliği makamına yükseltecek çalışma örnekleri ve bakış açıları için Nebi Özdemir (2012)'in çalışmalarına bakılabilir ki bu alanda Türkiye'de ilkler arasında yer almaktadır.

Aydın Poladoğlu (2001), Ülkü Çelik Şavk (2002), Mihail Yançev (2002) ve Hamdi Hasan (2005) gibi araştırmacıların çalışmaları ile Kültür Bakanlığı'nın 32. cilde ulaşılan Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi²⁰ kapsamında yapılan aktarmalar, bunlara örnek gösterilebilir. Buna göre denilebilir ki söylemelik ve konuşmalık türlerin tespitiyle alakalı hatırı sayılır bir külliyat oluşmuştur. Külliyatın niceliği siyasî, iktisadî şartlara ve farkındalık durumuna bağlı olarak günümüze yaklaşıldıkça iyileşme göstermiştir.

Ancak burada bir hususu hatırlatmak isteriz. Söylemelik ve konuşmalık türlere ekseriyetle edebiyat bilimcisi bakış açısıyla yaklaşılmış, dolayısıyla ürünlerin tespiti de o bakış açısıyla yapılmıştır. Yani metinler, tespit aşamasında daha ziyade metin merkezli kuram ve metotlar çerçevesinde elde edilmiş, onların üretim-tüketim bağlamlarına ilişkin bilgilere pek yer verilmemiştir. Bu ise ürünlerin bağlamıyla birlikte değerlendirilme imkânını kısmen de olsa ortadan kaldırmıştır.

Daha ilk derlemelerden itibaren yavaş yavaş tanımlama, tanıtmaya faaliyetlerine de yer verilmeye başlanmıştır. Derlemeler arttıkça derlenen malzemenin bütünüyle ilgili monografi çalışmaları da yer yer kendini göstermeye başlamış ve bu çerçevede daha bütünü kuşatır tarzda tanımlama ve tasnifler boy vermiştir. Önce belli yöre/şehir/lerin ürünleri üzerine gerçekleştirilen tespit, tanımlama, tasnif ve hatta az da olsa tahlil çalışmaları, zamanla Türkiye genelini kuşatacak tarzda yapılmaya gayret edilmiştir. Türk araştırmacılarının imkânlarının genişlemesi ve siyasî engellerin kalkmasıyla birlikte yurt dışına açılan entelektüel ilgisi, çalışmalara oradan getirilen malzemeleri de dâhil etmiş ve böylece konuya daha geniş bir açıdan bakılır olmuştur. Bu da başlangıçta konuya bir şehrin veya bölgenin ufkundan bakılırken, sonrasında Türkiye ölçeğinde düşünülürken Türk araştırmacısını giderek dünyanın değişik coğrafyalarına yayılmış bir milletin kültürünü inceleme durumuyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum, "Neyi, niçin, nasıl çalışıyorduk? Bundan sonra neyi, niçin, nasıl çalışmalıyız?" soruları üzerinde düşünmeyi dolayısıyla paradigma değişimini zorunlu hale getirmiştir. Ancak bu değişim, ne kadar gerçekleştirilebilmiştir, o da bir başka tartışma konusudur.

Üzerinde çalışılan söylemelik ve konuşmalık türlerin tanımlamalarında büyük oranda bir sorun gözükmemektedir. Ancak aynı şeyi tasnifler için

²⁰ Söz konusu eserin hangi cildinde, hangi Türk boy ya da topluluğunun anonim halk edebiyatı ürünlerine ilişkin örnekler sıralandığını şu şekilde gösterebiliriz:

1. C., Azerbaycan	10. C., Türkmenistan	20. C., Kumuk	25. C., Hakas
6. C., Irak (Kerkük)	12. C., Romanya ve Gagavuz	21. C., Nogay	26. C., Çuvaş
7. C., Makedonya, Kosova	13. C., Kırım Türk-Tatar	22. C., Karaçay-Malkar	27. C., Kazak
8. C., Bulgaristan	14. C., Özbek	23. C., Karakalpak	29. C., Başkurt
9. C., Batı Trakya ve Kıbrıs	17. C., Tatar Edebiyatı	24. C., Altay	31. C., Kırgız

söylemek mümkün değildir. Yukarıda vermeye çalıştığımız anonim halk edebiyatının geneliyle ilgili yapılan tasnifleme yanlışlıklarının benzerlerinin türlerin her biri için de aşağı yukarı söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Fakat giderek gözle görülür bir düzelmeye yaşandığını da belirtmek gerekir.

Son yirmi, otuz yıl içerisinde söylemelik ve konuşmalık türler üzerine çalışan akademik camianın genişlemesiyle birlikte tahlile yönelik çalışmaların son zamanlarda iyice arttığını söyleyebiliriz.²¹ Ancak bu tahliller, ekseriyetle metin merkezli kuram ve yöntemler kullanılarak yapılmıştır. Zira malzemeye çoğunlukla edebiyat biliminin perspektifinden bakılmaktadır. Buradan ürünlerin, edebiyat biliminin kuram ve yöntemleriyle incelenmesinde bir sakınca olduğu yolunda bir düşüncemizin bulunduğu anlaşılmamalıdır. Böyle bir kastımız olmadığı gibi ürünlerin, edebiyat bilimciler tarafından en iyi şekilde tahlil edilmesi gerektiğini de düşünüyoruz. Bizim belirtmek istediğimiz esas husus, ürünlerin yalnızca ve çoğunlukla edebiyatçı bakış açısıyla incelenmeye çalışıldığıdır. Oysa bu ürünler bilime, daha ziyade edebiyatın malzemesi oldukları için değil, halk kültürü unsuru oldukları için konu edinilmektedirler. Dolayısıyla bunların daha çok “halkbilimi” disiplininin öngördüğü biçimde incelenmeleri gerekir. Metin merkezli kuram ve yaklaşımlar da halkbilimi disiplininin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır ancak XIX. yüzyılın

²¹ Anonim halk edebiyatının söylemelik ve konuşmalık türleriyle alakalı tespit, tanım, tasnif ve tahlil aşamalarını içeren pek çok eser vücuda getirilmiştir. Bunlardan tespit edebildiğimiz ve her biri kendi alanında önemli bir kilometre taşı olan bu eserleri şu şekilde sıralamak mümkündür ki bizim burada yapmış olduğumuz değerlendirmeler de daha ziyade bunların muhtevassından hareketle şekillenmiştir:

Ağıt: (Elçin 1990; Ketene 1990: 115-119; Özdemir 1994; 2001; Bali 1997; Kaya 1999: 241-336; Görkem 2001; Artun 2011: 202-241)

Düzgü: (Kaya 1999: 401-460)

Mani: (Eset 1944; 1946; Akalın 1972; Gözaydın 1989: 3-25; Ketene 1990: 78-114; Elçin 1990; Adikti 1994; Kara 1994; Bilge 1996; Yardımcı 1998: 9-35; Kaya 1999: 5-129; Hacı ve Poladoğlu 2001: 59-94; Yançev 2002: 1-69; Önal 2005; Çelik 2005; Emeksiz 2007; Fethiye Belediyesi 2006; Üçer ve Diğerleri 2009; Artun 2011: 147-172)

Ninni: (Ketene 1990: 120-126; Çelebioğlu 1995; Yardımcı 1998: 36-49; Kaya 1999: 337-400; Artun 2011: 242-256)

Türkü: (Gözaydın 1989: 25-34; Yardımcı 1998: 56-82; Esen 1999; Kaya 1999: 130-240; Hacı ve Poladoğlu 2001: 99-116; Bekki 2004; Önal 2005; Yakıcı 2007; Karadeniz 2010a; 2010b; 2010c; 2010d; 2010e; 2010f; Artun 2011: 173-201)

Bilmece: (Akalın 1954; Ketene 1990: 127-132; Başgöz 1993; Çelebioğlu ve Öksüz 1995; Vasilyev ve Diğerleri 1996: 43-60; Kaya 1999: 461-544; Yançev 2002: 70-153; Türkyılmaz 2010; Artun 2011: 257-279)

Tekerleme: (Yardımcı 1998: 50-55; Kaya 1999: 545-645; Duymaz 2002; Artun 2011: 280-296)

Atasözleri ve Deyimler: (Aksoy 1984; Ketene 1990: 133-137; Kurt 1991; Vasilyev ve Diğerleri 1996: 61-77; Dilçin 2000; Hacı ve Poladoğlu 2001: 2-21; Şavk 2002; Çobanoğlu 2004b; Güney ve Güney 2006; Albayrak 2009; Artun 2011: 297-316)

Alkışlar ve Kargışlar: (Akalın 1990; Vasilyev ve Diğerleri 1996: 85-96; Kaya 1997: 99-121; 2001; Kalafat ve Bayatlı 2011).

paradigmalarıyla oluşturuldukları için onlar artık eskimiştir ve ihtiyaca yeteri kadar cevap verememektedirler. Dolayısıyla tahlillerin, günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda; ona uygun, bağlamı asla göz ardı etmeyecek kuram ve metotlarla yapılması gerekmektedir, ki bunun örnekleri de yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştır.

Halkbilimi çalışmaları Batıda önce, romantik milliyetçilik akımlarına ve sömürgeleştirme amacına hizmet etmesi için yapıldı; şimdi de küreselleştirmenin bir aracı olarak kullanıyor. Türkiye'nin de imza koyduğu UNESCO'nun SOKÜM Sözleşmesi (Oğuz 2009) ise küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı koyabilmek için halk kültürü unsurlarını ön plana çıkarmayı hedefliyor.²² Bu da bir anlamda halkbilimi çalışmalarının hem önemini artırıyor hem de ona başka bir eksen kazandırıyor. Bütün bunlar da demek oluyor ki halkbilimi, zaman içerisinde ihtiyaca göre farklı, büyük, yüce amaçların hizmetine girebilen bir disiplindir. Bu noktada yüz yıla yaklaşan halkbilimi, dolayısıyla anonim halk edebiyatı çalışmaları tarihçemizde bizim halkbilimini hangi ulvi amaç ya da amaçlarımıza hizmet etmesi için kullandığımızı sorgulamak geliyor aklımıza. Daha çok kendimizi tanıma, milli kimlik ve bilinç oluşturma amacına hizmet etmesi için yaptığımız halkbilimi çalışmalarını, günümüzde artık başka yüce amaçlara ulaştırması için de gerçekleştirmek zorundayız. Bu da tatbikin/uygulamanın önemini artırmaktadır ki halkbilimi çalışmalarında belki de en çok sessiz kaldığımız ve dolayısıyla da en zayıf olduğumuz aşamadır. Bu sebeple kuram ve yöntemlerimizi yeni paradigmalar çerçevesinde gözden geçirerek halkbilimi ve bu çerçevede de anonim halk edebiyatı çalışmalarına tespit aşamasından tatbik varıncaya kadar yeni bir yön tayin edip yeni bir ruh ve çehre kazandırmalıyız ve artık tatbik daha fazla ağırlık vermeliyiz. Bu bağlamda bir yandan millî kimliği koruyup geliştirme noktasında, bir yandan da ekonomik kalkınmaya payanda olmaları konusunda onlardan nasıl istifade edebileceğimizin yolları aranmalıdır. Zira varlığımız, bir noktada millî kimliğimize ve ekonomik durumumuza/kalkınmışlığımıza; kimlik ve kalkınmışlık da birbirine bağlıdır.

KAYNAKÇA

ACAROĞLU, M. Türker (1976), "*Türk Halkbilgisi Kaynakçası Üzerine*", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, I. Cilt Genel Konular**, Ankara: MİFAD Yay., 21-46.

ACAROĞLU, M. Türker ve Fitrat OZAN (1972), **Türk Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı Üzerine Seçme Yayınlar Kaynakçası**, Ankara: TDK Yayınları.

²² Adı geçen sözleşmeye yöneltilen eleştiriler ve sözleşmeyle ilgili bir değerlendirme için bkz. (Gürçayır 2011: 5-12).

- AÇA, Mehmet (2010), “*Halk Şiirinde Tür ve Şekil*”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, 7. Baskı, Ankara: Grafiker Yay., 235-282.
- AÇA, Mehmet ve DİĞERLERİ (2010), “*Anonim Halk Edebiyatı*”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, 7. Baskı, Ankara: Grafiker Yay., 129-234.
- ADİKTİ, Vasfî (1994), **Yozgat Mânileri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Yozgat: Delta Başarı Ofset Matbaası.
- AKALIN, L. Sami (1954), **Erzurum Bilmeceleri**, Erzurum: Erzurum Folklor Kolu Yayınları.
- AKALIN, L. Sami (1972), **Türk Mânilerinden Seçmeleri I, II**, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- AKALIN, L. Sami (1990), **Türk Dilek Sözlerinde Alkışlar ve Kargışlar**, Ankara: KB Yayınları.
- AKSOY, Ş. Halûk ve DİĞERLERİ (2005), **Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK Yayınları.
- AKSOY, Ömer Asım (1984), **Atasözü ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü**, Ankara: TDK Yayınları.
- AKSOY, Ömer Asım (2004), **Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II**, Ankara: TDK Yayınları.
- ALBAYRAK, Nurettin (2004), **Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: L&M Yayınları.
- ALBAYRAK, Nurettin (2009), **Türkiye Türkçesinde Atasözleri**, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2004), **Erciyes Dergisi Bibliyografyası**, Kayseri: Geçit Ofset Matbaa.
- ARTUN, Erman (2004), **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ARTUN, Erman (2011), **Türk Halk Edebiyatına Giriş Edebiyat Tarihi / Metinler**, 6. Baskı, Adana: Karahan Kitabevi.
- AVCI, A. Haydar (1992), **Halkbilimi Konuları ve Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Berhem Yayınevi.
- AYTAÇ, Pakize Pervin (2010), **Folklor ve Edebiyat Halk Edebiyatını Tenkit (Halk Edebiyatına Bakışlar, Yorumlar ve Halk Edebiyatından Faydalanma Cereyanları)**, Ankara: Berikan Yayınevi.
- BALİ, Muhan (1997), **Ağıtlar**, Ankara KB Yayınları.
- BAŞGÖZ, İlhan (1993), **Türk Bilmeceleri I, II**, Ankara: KB Yayınları.
- BATUR, Suat (1998) **Açıklamalı-Örneklî Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- BEKKİ, Salahaddin (2004), **Baş Yastıkta Göz Yolda Sivas Türküleri**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- BEKKİ, Selahattin (2001), “*Anonim Halk Edebiyatı*”, **Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, 1: 176.
- BİLGE, Rıfat (1996), **Mâniler**, (Haz.: Atâ Çatıkkaş), İstanbul: MEB Yayınları.
- BORATAV, Pertev Naili (1992), **Türk Halkbilimi I 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, 6. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1995). **Türk Ninniler Hazinesi**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- ÇELEBİOĞLU, Amil ve Yusuf Ziya ÖKSÜZ (1995), **Türk Bilmeceler Hazinesi**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÇELİK, Ali (2005), **Mânilerimiz ve Trabzon Mânileri**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇETİN, Gülen (1986), **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Yapılan Folklorla İlgili Lisans Tezleri Bibliyografyası (1940-1980)**, Ankara: KTB Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2001), "*Türk Mitolojisi*", **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, 1: 5-85.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2002), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2003), **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2004a), "*Halk Edebiyatı*", **Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü**, 3: 173-176.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2004b), **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, Ankara: AKMB Yayınları.
- DEDE, Abdurrahim (1978), **Batı Trakya Türk Folkloru**, Ankara: KB Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (1983), **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara: TDK Yayınları.
- DİLÇİN, Dehri (2000), **Edebiyatımızda Atasözleri**, Ankara: TDK Yayınları.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1976), "*Bizde Folklor Konusunda İlk Yazı*", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, I. Cilt Genel Konular**, Ankara: MİFAD Yay., 89-95.
- DOĞAN, İsmail, (1990), **Yabancı Ülkelerde Yayınlanmış Türkolojiyle İlgili Makaleler Bibliyografyası**, Ankara KB Yayınları.
- DOĞAN, Mehmet (1977), "*Anonim Halk Edebiyatı*", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler**, I: 143.
- DOĞAN, Mehmet (1981), "*Halk Edebiyatı*", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler**, IV: 55-56.
- DUNDES, Alan 1998. "*Halk Kimdir.*" **Millî Folklor**, (Çev: Metin Ekici), Bahar 37: 139-153.
- DUYMAZ, Ali (2002), **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- EKİCİ, Metin (2004), "*Halk Bilim Araştırmalarında Üçüncü Boyut*", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, XVI: 13-20.
- ELÇİN, Şükrü (1986), **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara: KTB Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1990), **Türkiye Türkçesinde Ağtlar**, Ankara: KB Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1990), **Türkiye Türkçesinde Mâniler**, Ankara: TKAE Yayınları.
- ELÇİN, Şükrü (1992), "*Halk Edebiyatına ve Halk Şiirine Toplu Bir Bakış*", **Türk Dünyası El Kitabı Üçüncü Cilt Edebiyat**, Ankara: TKAE Yay., 227-233.
- EMEKSİZ, Abdulkadir (2007), **İstanbul Mânileri**, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- ESBET, Niyazi (1946), **Mâniler Kılavuzu**, Ankara: Halkevi Neşriyatı.

- ESEN, Ahmet Şükrü (1999), **Anadolu Türküleri**, (Haz.: P. N. Boratav-F. Özdemir), Ankara: KB Yayınları.
- ESET, Niyazi (1944), **Mukayeseli ve Neşredilmemiş Mâniler**, Ankara: Halkevi Neşriyatı.
- EVLİYAOĞLU, Sait ve Şerif BAYKURT (1988), **Türk Halkbilimi**, Ankara: Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık.
- Fethiye Belediyesi (2006), **IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Maniler) Sempozyumu**, İzmir: Fethiye Belediyesi Kültür Yayınları.
- GÖRKEM, İsmail (2001), **Türk Edebiyatında Ağıtlar Çukurova Ağıtları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖZAYDIN, Nevzat (1989), “*Anonim Halk Şiiri Üzerine...*”, **Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)**, 445-450: 1-104.
- GÜNDOĞAN, Tülay (2008), **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi İndeksi**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÜNEY, Emrullah ve Hüseyin GÜNEY (2006), **Nevşehir Folkloru 1 Deyimler-Atasözleri-Sözcükler**, Nevşehir: Nevşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- GÜRÇAYIR, Selcan (2011), “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma”, **Millî Folklor**, Kış 92: 5-12.
- GÜZEL, Abdurrahman ve Ali TORUN (2003), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- HACILI, Asif ve Aydın POLADOĞLU (2001), **Ahıska Türk Folkloru**, Ankara: AKMB Yayınları.
- HASAN, Hamdi (2005), **Makedonya Türklerince Söylenen Bilmeceler ve Tekerlemeler**, Ankara: AKMB Yayınları.
- KALAFAT, Yaşar ve Necdet Yaşar BAYATLI (2011), **Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar**, Ankara: Berikan Yayınevi.
- KARA, Ruhi (1994), **Erzincan Manileri**, Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yayınları.
- KARADENİZ, Bekir (2010a), **Türkülere Giriş İnceleme Biyografi Sözlük Kaynakça**, İstanbul: KaraMavi Yayınları.
- KARADENİZ, Bekir (2010b), **Ela Gözlüm Türküler**, İstanbul: KaraMavi Yayınları.
- KARADENİZ, Bekir (2010c), **Kömür Gözlüm Türküler**, İstanbul: KaraMavi Yayınları.
- KARADENİZ, Bekir (2010d), **Gül Yüzlüm Türküler**, İstanbul: KaraMavi Yayınları.
- KARADENİZ, Bekir (2010e), **Deli Gönül Türküler**, İstanbul: KaraMavi Yayınları.
- KARADENİZ, Bekir (2010f), **Notalarıyla Türküler**, İstanbul: KaraMavi Yayınları.
- KAYA, Doğan (1997), “*Dualar ve Beddualar*”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 4: 99-121.
- KAYA, Doğan (1999), **Anonim Halk Şiiri**, Ankara: Akçağ Yayınları.

- KAYA, Doğan (2001), **Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- KAYA, Doğan (2010), **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KETENE, Cengiz (1990), **Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler**, Ankara: KB Yayınları.
- Kilisli Rıfat Bilge (1996), **Mâniler**, (Haz.: Atâ Çatıkkaş), İstanbul: MEB Yayınları.
- KURT, İhsan (1991), **Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım**, Ankara: KB Yayınları.
- MAHMUT, Enver ve Nedret MAHMUT (1997), **Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri**, Ankara: KB Yayınları.
- Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı (1975), **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası III**, Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Milli Folklor Enstitüsü Müdürlüğü (1971), **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası I**, Ankara: Milli Folklor Enstitüsü Yayınları.
- Milli Folklor Enstitüsü Müdürlüğü (1973), **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası II**, Ankara: Milli Folklor Enstitüsü Yayınları.
- NAHYA, Zümrüt (1992), **Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları Bibliyografyası (1966-1991)**, Ankara: KB Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1997), **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara: TTK Yayınları.
- OĞUZ, M. Öcal (2009), **Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?**, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- OĞUZ, M. Öcal (2010), “*Araştırmaların Tarihi*”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, 7. Baskı, Ankara: Grafiker Yay., 1-56.
- OĞUZ, M. Öcal ve DİĞERLERİ (2010), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, 7. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÖNAL, Ülkü (2005), **Ardanuç-Ahıska Mânileri ve Türküleri**, Ankara: Ürün Yayınları.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995), **Türk Halkbilimi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZDEMİR, Ahmet Z. (1994), **Öyküleriyle Ağtlar**, Ankara: KB Yayınları.
- ÖZDEMİR, Ahmet Z. (2001), **Öyküleriyle Ağtlar II**, Ankara: KB Yayınları.
- ÖZDEMİR, Nebi (2012), **Kültür Ekonomisi ve Yönetimi Seçki**, Ankara: Hacettepe Yayıncılık.
- ÖZMEN, Abdurrahim ve DİĞERLERİ (1999), **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası IV (1974-1984)**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZTÜRK, Ali (1986), **Türk Anonim Edebiyatı**, 2. Baskı, İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- SAKAOĞLU, Saim (1987), “*‘Halk Edebiyatı’ Kavramı Üzerine*”, **II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri**, Eskişehir: Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yay., 287-294.

- SAKAOĞLU, Saim (1991), **Folklor Bibliyografyaları Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme**, Konya: M. N. Gücüyener Matbaacılık ve Gazetecilik Tic. A.Ş..
- SAKAOĞLU, Saim (1997), “*Halk Edebiyatı*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, XV: 345-350.
- SAKAOĞLU, Saim ve Ali B. ALPTEKİN (2006), “*Anonim Halk Edebiyatı*”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, IV: 587-614.
- SEYİDOV, Nureddin (1992), **Azerbaycan Tapmacaları/Bilmeceleri**, (Haz.: S. Sakaoğlu, A. B. Alptekin, E. Şimşek), Elazığ: Elazığ Belediyesi Yayınları.
- ŞAVK, Ülkü Çelik (2002), **Kırgız Atasözleri**, Ankara: TDK Yayınları.
- TAN, Nail (1986), **Folklorumuzda Ölçülü Sözler**, 2. Baskı, İstanbul: Halk Kültürü Yayınları.
- TAN, Nail (2000), **Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler**, 5. Baskı, İstanbul: Yayınevi adı yok.
- TÜRKYILMAZ, Murat (2010), **Sivas Bilmeceleri**, Sivas: Sivas 1000 Temel Eser.
- ÜÇER, Müjgan ve DİĞERLERİ (2009), **Mâni Benim Ezberim Sivas ve Çevresinden Mâniler**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- VASİLYEV, Yuriv ve DİĞERLERİ (1996), **Saha (Yakut) Halk Edebiyatı Örnekleri**, Ankara: KB Yayınları.
- YAKICI, Ali (2007), **Halk Şiirinde Türkü**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YANÇEV, Mihail (2002), **Mani ve Bilmeceler**, Ankara: KB Yayınları.
- YARDIMCI, Mehmet (1998), **Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri**, Ankara: Ürün Yayınları.
- YILDIRIM, Dursun (1998a), “*Türkiye’de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri*”. **Türk Bitiği Araştırma / İnceleme Yazıları**, Ankara: Akçağ Yay., 43-60.
- YILDIRIM, Dursun (1998b), “*Tarih Yazımı ve Sözlü Ortam Kaynakları*”. **Türk Bitiği Araştırma / İnceleme Yazıları**, Ankara: Akçağ Yay., 87-101.
- YILDIRIM, Dursun (1998c), “*Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri*”. **Türk Bitiği Araştırma / İnceleme Yazıları**, Ankara: Akçağ Yay., 76-80.
- YILDIRIM, Dursun (1998d), “*Folklor ve Çağdaş Kültür Modelimiz Üzerine Görüş ve Düşünceler*”. **Türk Bitiği Araştırma / İnceleme Yazıları**, Ankara: Akçağ Yay., 76-80.
- YILDIZ, Naciye (2001), “*Menkabeler*”, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, 2: 117-130.